

Susreti pedagoga

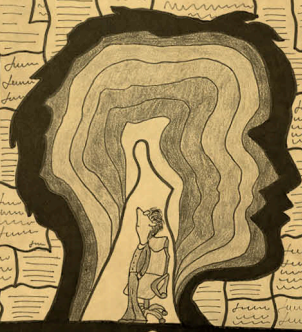
NACIONALNI NAUČNI SKUP

7. maj 2022.

OBRAZOVANJE U VREME KRIZE I KAKO DALJE

Zbornik radova

GLUVI TELEFONI

1838

Filozofski fakultet

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet,
Institut za pedagogiju i andragogiju
Pedagoško društvo Srbije

Susreti pedagoga
Nacionalni naučni skup:
Obrazovanje u vreme krize i kako dalje
7. maj 2022, Beograd

Zbornik radova

Izdavači

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet,
Institut za pedagogiju i andragogiju
Čika Ljubina 18-20, Beograd

Pedagoško društvo Srbije
Terazije 26, Beograd

Za izdavača

Prof. dr Jovan Miljković
Maja Vračar

Urednici

Prof. dr Živka Krnjaja
Doc. dr Mirjana Senić Ružić
Doc. dr Zorica Milošević

Recenzenti saopštenja

Prof. dr Radovan Antonijević
Doc. dr Saša Dubljanin
Prof. dr Emina Hebib
Prof. dr Aleksandra Ilić Rajković
Prof. dr Branislava Knežić
Prof. dr Živka Krnjaja
Doc. dr Bojan Ljujić
Prof. dr Nataša Matović
Doc. dr Vladeta Milin
Doc. dr Zorica Milošević
Doc. dr Lidija Miškeljin
Doc. dr Nataša Nikolić

Prof. dr Violeta Orlović Lovren
Prof. dr Dragana Pavlović Breneselović
Prof. dr Aleksandra Pejatović
Prof. dr Katarina Popović
Prof. dr Lidija Radulović
Doc. dr Mirjana Senić Ružić
Prof. dr Vera Spasenović
Doc. dr Milan Stančić
Doc. dr Zorica Šaljić
Prof. dr Aleksandar Tadić
Prof. dr Jelena Vranješević

Priprema za štampu i prelom

Dosije studio, Beograd
Doc. dr Mirjana Senić Ružić

Dizajn korica

Nikola Cvetković
Studenti pedagogije

Naslovna strana Zbornika kreirana je od radova pristiglih na „Sajam ideja“. Zahvaljujemo se svima koji su se odazvali na javni poziv i dostavili vizuelna rešenja za izgled Zbornika.

Izdavanje Zbornika finansirano je sredstvima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

ISBN 978-86-80712-45-1

Odeljenje za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Pedagoško društvo Srbije organizovali su u okviru Susreta pedagoga nacionalni naučni skup sa temom „Obrazovanje u vreme krize i kako dalje“. Cilj skupa bio je da se analizira funkcionisanje sistema i prakse vaspitanja i obrazovanja u vreme krize i sagleda kroz različite nivoe obrazovanja i perspektive različitih učesnika vaspitno obrazovnog procesa, kako bi se razmotrilo prevazilaženje učenih teškoća.

Susreti pedagoga
Nacionalni naučni skup
7. maj 2022, Beograd

Obrazovanje u vreme krize
i kako dalje

Zbornik radova

Urednici
Prof. dr Živka Krnjaja
Doc. dr Mirjana Senić Ružić
Doc. dr Zorica Milošević

BEOGRAD • 2022.

Programski odbor skupa

dr Radovan Antonijević, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Miomir Despotović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Živka Krnjaja, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Violeta Orlović Lovren, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Kristinka Ovesni, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Dragana Pavlović Breneselović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Aleksandra Pejatović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Vera Spasenović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Jelena Vranješević, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Nataša Vujisić Živković, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Biljana Bodroški Spariosu, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Emina Hebib, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Aleksandra Ilić Rajković, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Nataša Matović, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Jovan Miljković, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Lidija Radulović, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Milan Stančić, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Aleksandar Tadić, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Saša Dubljanin, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Ivana Jeremić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Vladeta Milin, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Lidija Miškeljin, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Nataša Nikolić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Mirjana Senić Ružić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Zorica Šaljić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Maja Vračar, predsednica Pedagoškog društva Srbije
Biljana Radosavljević, potpredsednica Pedagoškog društva Srbije
Nataša Stojanović, Pedagoško društvo Srbije
Nevenka Kraguljac, Pedagoško društvo Srbije

Organizacioni odbor skupa

Nevena Mitranić, asistent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Luka Nikolić, asistent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Dragana Purešević, asistent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Ivana Pantić, istraživač-saradnik, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Jelena Stojković, istraživač-saradnik, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Jelena Sekulić, istraživač-pripravnik, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Đurđa Maksimović, doktorand, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Marija Stanišić, doktorand, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Saška Milovanović, sekretar Pedagoškog društva Srbije
Aleksa Eremija, tehnički urednik, urednik sajta Pedagoškog društva Srbije
Vesna Bogičević, Pedagoško društvo Srbije
Dušica Čolaković, Pedagoško društvo Srbije
Tijana Đokić, Pedagoško društvo Srbije
Marijana Grbić, Pedagoško društvo Srbije
Irena Mučibabić, Pedagoško društvo Srbije
Aleksandra Petković, Pedagoško društvo Srbije
Mirjana Tomić, Pedagoško društvo Srbije
Nataša Veselinović, Pedagoško društvo Srbije
Bojana Milosavljević, student master studija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Jovana Petrović, student master studija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Tanja Teodosić, student master studija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Klub studenata pedagogije, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Sadržaj

Uvodna izlaganja	8
Predrag Krstić – Svako zlo za neko dobro: Kriza i obrazovanje	9
Biljana Bodroški Spariosu – Povratak obrazovanju kao pedagoški odgovor na korona krizu	19
Mogućnosti za promenu obrazovne prakse	34
Nevena Mitranić i Živka Krnjaja – Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u vreme krize COVID-19: Od slabosti ka transformativnom potencijalu	35
Dragana Purešević i Lidija Miškeljin – Nije stvar u tome šta je već šta može postati – Izgubljene mogućnosti i moguće prilike	42
Tatjana Marković – Preispitivanje teorijskih i praktičnih dimenzija inicijalnog obrazovanja vaspitača kroz regulisanost studentske prakse u vreme pandemije COVID-19	49
Ana Gardašević i Svetlana Mijajlović – Nesklad u participativnim ulogama dece i odraslih u dečjem vrtiću	57
Mirjana Senić Ružić – Angažovanje studenata u onlajn okruženju: Teorijski model zajednice koja istražuje	63
Danica Vasiljević Prodanović i Zagorka Markov – Opažanja studenata o kvalitetu onlajn nastave prema modelu istraživačke zajednice	71
Ivana Pantić – Izazovi roditeljstva u vreme krize	78
Iva Đolović i Tamara Injac – Kako onlajn nastava na fakultetima (ne) treba da izgleda	83
Društveni kontekst kao okvir za promenu obrazovne prakse	91
Vera Spasenović – Podrška prosvetnih vlasti školama u vreme kovid krize: očekivanja praktičara	92
Aleksandra Ilić Rajković – Medijska slika školovanja u uslovima pandemije	98
Aleksandar Tadić – O razlozima i primerenosti uniformne organizacije rada škola u vreme pandemije COVID-19	105
Zorica Šaljić – Izazovi u ostvarivanju inkluzivnog obrazovanja tokom korona krize	112
Tamara Nikolić – Šta obrazovanje jeste, a šta može da bude? Kriza kao prilika za promišljanje obrazovanja	119
Branislava Popović Čitić, Lidija Buković Branković, Marija Stojanović, Marina Kovačević Lepojević Ana Paraušić i Milica Kovačević – Nastavne prakse koje promovišu socijalno-emocionalno učenje: Korišćenje u uslovima pandemijskog obrazovanja	125
Jelena Medar i Marija Ratković – Grupni oblik nastavnog rada u uslovima pandemije COVID-19	131
Vukašin Grozdić – Digitalni jaz u vreme krize: Iskustva projekta „Digitalna ekspedicija“	138
Maša Đurišić i Nataša Duhanaj – Mišljenje roditelja o saradnji sa školom tokom pandemije COVID-19	145

Perspektive različitih učesnika obrazovne prakse	151
Radovan Antonijević – Priroda interakcije u obrazovanju na daljinu	152
Jelena Vranješević – Pravo na obrazovanje u vreme pandemije: Perspektiva dece/mladih	156
Saša Dubljanin – Ograničenja i teškoće u realizaciji onlajn nastave	162
Nataša Nikolić – Mogućnosti podsticanja samoregulacije u onlajn okruženju	168
Dobrinka Kuzmanović – Izazovi nastavnika u radu sa učenicima iz osetljivih socijalnih grupa tokom pandemije koronavirusa	173
Nina Jovanović i Tanja Topalović – Očekivanja od uloge pedagoga u toku pandemije COVID-19: Perspektiva učenika, nastavnika i uprave škole	180
Lea Gornjak, Biljana Drobnjak i Danijela Živanović – Značaj i uloga stručnih saradnika u realizaciji nastave na daljinu i nastave po kombinovanom modelu	188
Jela Stanojević – Didaktička preispitivanja iz ugla pedagoga u vreme krize	193
Ivan Davidović – Korišćenje informaciono-komunikacionih tehnologija u nastavi – Primer Savremene gimnazije	198
Lea Gornjak, Biljana Drobnjak, Danijela Živanović i Mirjana Sremčević – Mladi i mediji u doba krize	205
Participacija kao temelj promena obrazovne prakse	210
Nataša Matović – Participacija nastavnika u onlajn istraživanju	211
Kristinka Ovesni – Strategije profesionalnog usavršavanja nastavnika u periodu nesigurnosti i krize	218
Lidija Radulović i Luka Nikolić – Obrazovanje nastavnika u vreme krize: Šta se dešava sa socijalnom dimenzijom nastave	224
Milan Stančić – Ocenjivanje učenika tokom prve godine pandemije: Od menjanja paradigme do tehničkih rešenja	231
Aleksandra Pejatović i Dubravka Mihajlović – Obrazovanje odraslih u vreme krize – Između opstanka i daljeg razvoja	239
Violeta Orlović Lovren i Neda Čairović – Pandemija COVID-19 – Kriza i(li) prilika za preispitivanje prakse podučavanja univerzitetskih nastavnika	246
Jovan Miljković i Branka Radovanović – Jugoslovenska koncepcija delovanja u vanrednim situacijama i obrazovanje i učenje odraslih: Lekcije iz prošlosti	254
Bojan Ljujić – Tehnološka spremnost odraslih učesnika na izazove onlajn obrazovanja uslovljene pandemijom virusa COVID-19	259

ANGAŽOVANJE STUDENATA U ONLAJN OKRUŽENJU: TEORIJSKI MODEL ZAJEDNICE KOJA ISTRAŽUJE¹

Mirjana M. Senić Ružić²
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Apstrakt

Rezultati istraživanja o iskustvima studenata i nastavnika u onlajn nastavi u visokoškolskom obrazovanju organizovanoj za vreme korona krize, pokazuju da su najzastupljenije bile aktivnosti transmisivne prirode pri čemu su angažovanje studenata, kao i njihova interakcija sa nastavnikom i drugim studentima stavljeni u drugi plan. Nakon dve godine rada u onlajn okruženju, neangažovanost studenata i nedostatak interakcije postaju izvor krize u onlajn obrazovanju. Rad je posvećen sagledavanju koncepata angažovanja studenata i interakcije, posmatranih kroz teorijski model *zajednice koja istražuje* koji može da posluži kao osnova za kreiranje kvalitetnog obrazovnog iskustva u onlajn okruženju. U pokušaju da damo odgovor na pitanje: *kako dalje?* ukazujemo na važnost pažljivog planiranja angažovanja studenata na svim nivoima (bihejvioralnom, emocionalnom i kognitivnom) i osmišljavanja različitih tipova interakcije u procesima nastave i učenja.

Ključne reči: angažovanje studenata, interakcija, onlajn nastava, zajednica koja istražuje.

Uvod

Iznenadan prelazak sa redovne na onlajn nastavu predstavljao je veliki izazov za čitav obrazovni sistem, a naročito za nastavnike i studente, koji su bili primorani da se brzo prilagode novim uslovima i načinima rada, komunikacije i razmene, novim sredstvima za rad i resursima. Nedostatak prethodnog iskustva u korišćenju digitalnih tehnologija u nastavi i za učenje, a uz to i različit nivo digitalne pismenosti i nastavnika i studenata, učinili su da izazov za planiranje i realizaciju nastave i učenja u onlajn okruženju bude još veći.

Uprkos tome što se nakon prvog talasa korona krize određeni nivoi sistema obrazovanja vraćaju na redovan način rada, u okviru visokoškolskog obrazovanja onlajn nastava i dalje ostaje zastupljena u velikoj meri. Izgleda da se polako ostvaruju predviđanja budućnosti onlajn nastave u visokoškolskom obrazovanju koja kažu da je povećana integracija digitalnih tehnologija u visokom obrazovanju promena koja će se zadržati i nakon pandemije (OECD, 2020), i da smo na pragu „četvrte generacije

¹ Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta *Čovek i društvo u vreme krize* koji finansira Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.

² mirjana.senic@f.bg.ac.rs

univerzitetske evolucije“ čija je glavna odlika digitalni ili onlajn univerzitet (Strielkowski & Wang, 2020: 2). Dve godine nakon uvođenja onlajn nastave u naše visokoškolske ustanove, više ne možemo govoriti o onlajn nastavi u vreme krize, planiranoj i realizovanoj na brzinu, bez prethodnog iskustva u radu sa digitalnim tehnologijama. Sada se treba osvrnuti na *krizu u okviru onlajn nastave* – šta je to što predstavlja najveći izazov za glavne učesnike u obrazovnom procesu u onlajn okruženju? I *kako dalje* – na koji način se taj izazov može prevazići?

Istraživanja na našim prostorima o onlajn nastavi u visokoškolskom obrazovanju organizovanoj za vreme korona krize, pokazuju da su angažovanost studenata, aktivno učestvovanje, interakcija ili participacija najčešće navođeni izazovi za kvalitetnu onlajn nastavu iz perspektive nastavnika (Stančić & Senić Ružić, 2021) i studenata (Eraković i Topalov, 2021; Pejatović i sar., 2021; Prodanović & Gravanović, 2020). Neiskustvo u korišćenju digitalnih tehnologija u nastavi, nedovoljna digitalna pismenost nastavnika, kao i neophodnost da se u najkraćem roku sa redovne pređe na onlajn nastavu, doveli su do toga da su najzastupljenije aktivnosti u nastavi za vreme krize bile transmisivne prirode, tako da motivacija i angažovanje studenata, kao i njihova interakcija sa nastavnikom i drugim studentima, nisu dostigli željeni obim i kvalitet (Stančić & Senić Ružić, 2021). Podsticanje angažovanja studenata i interakcije u uslovima onlajn nastave predstavlja dodatni izazov i zbog same prirode onlajn komunikacije. Rad u atmosferi u kojoj studenti tokom onlajn predavanja nerado govore, uslovio je praktikovanje transmisivnog modela nastave kako bi se izbegla neprijatna tišina (Eraković i Topalov, 2021), pri čemu je zapostavljena i u drugi plan smeštena interakcija sa studentima i njihovo angažovanje. Polazeći od rezultata pomenutih istraživanja, u radu se usmeravamo na sagledavanje koncepta angažovanja studenata i interakcije u onlajn okruženju, posmatrajući ih kroz dimenzije teorijskog modela *zajednice koja istražuje* (Garrison & Anderson, 2003; Garrison, 2017) koji je usmeren na kreiranje kvalitetnog obrazovnog iskustva u onlajn okruženju. U ovom modelu se naglašava značaj situacije za učenje u kojoj studenti treba da budu aktivno angažovani, odnosno da ostvare interakciju sa nastavnikom, drugim studentima i sadržajem kako bi konstruisali značenja i potvrdili razumevanja.

Angažovanje studenata i različiti tipovi interakcije u onlajn okruženju

Mnogi autori i istraživači prepoznali su i potvrdili značaj angažovanja studenata u kontekstu nastave i učenja, koje se sve češće uzima u obzir kao jedan od indikatora kvaliteta nastave (Kuh, 2009). Angažovanjem studenata u onlajn nastavi smanjuje se osećaj izolovanosti, podstiče motivacija za učenje, zadovoljstvo i uspeh u učenju (Fredericks et al., 2004). Angažovati studente izazov je i u realnom, a naročito u onlajn okruženju s obzirom na fizičku razdvojenost i redukovani socijalni kontekst u kome se ostvaruju procesi nastave i učenja.

Kompleksan niz različitih uticaja i faktora određuju konstrukt angažovanja (Kahu, 2013), koji najčešće podrazumeva aktivno učešće studenata u nastavnim aktivnostima, jer je za dostizanje novog znanja ili razvijanje novih veština, potrebno uložiti određeni napor, odnosno angažovati se u određenoj situaciji učenja. I dok postoji saglasnost među autorima oko važnosti angažovanja i istraživanja kako podsticati i poboljšati angažovanje studenata, manje je saglasnosti oko konceptualizacije i merenja ovog konstrukta (Lam et al., 2012). Najveći broj istraživača slaže se oko toga da je reč o metakonstruktu koji podrazumeva više dimenzija uključenosti ili posvećenosti u aktivnostima nastave i učenja, međutim, broj i priroda dimenzija u okviru ovog konstrukta variraju. Najzastupljenije, i istraživanjima (Fredericks et al., 2016; Maroco et al., 2016) i meta analizama (Fredericks et al., 2004) potvrđeno, jeste razumevanje angažovanja kao trodimenzionalnog konstrukta koji uključuje bihejvioralno, emocionalno i kognitivno angažovanje. *Bihejvioralno angažovanje* podrazumeva ponašanja studenata poput prisustvovanja časovima, učestvovanja u aktivnostima učenja, i poštovanja socijalnih i institucionalnih pravila. *Emocionalna dimenzija* se ogleda u pozitivnim ili negativnim emocionalnim odgovorima studenata na proces učenja i na nastavne aktivnosti. *Kognitivno angažovanje* se odnosi na napor koji studenti ulažu u učenje, strategije ili pristupe učenju, kao i akademsku samo-regulaciju. Ove tri dimenzije angažovanja studenata su međuzavisne (Janosz, 2012) u tom smislu da je neophodno da se studenti angažuju i fizički (bihejvioralno) i psihički (emocionalno i kognitivno) kako bi stekli nova znanja i veštine u procesu nastave i učenja.

Da bi se uspostavilo angažovanje studenata, preporučuje se planiranje interakcije koja je važna komponenta procesa učenja i prediktor uspešne i kvalitetne onlajn nastave (Ljujić i Senić Ružić, 2020). Postoje tri osnovna tipa interakcije: *student-student*, *student-nastavnik* i *student-sadržaj* (Moore, 1989) koje je potrebno pažljivo planirati uzimajući u obzir potencijale i mogućnosti koje nudi tehnologija. Kada sisteme za upravljanje učenjem shvatimo kao virtuelno obrazovno okruženje koje nudi širok spektar mogućnosti za razvoj onlajn obrazovne interakcije (Ljujić i Senić Ružić, 2020), umesto kao repozitorijum za postavljanje zadataka i materijala za učenje, ili kao platformu za organizovanje jednosmernih transmisivnih onlajn predavanja, napravićemo prvi korak ka planiranju različitih vidova interakcije i uspostavljanju angažovanja studenata u onlajn nastavi. Uz to treba imati u vidu da potencijali tehnologije jesu nužan, ali ne i dovoljan uslov za uspostavljanje kvalitetne interakcije, i istaći važnost pedagoškog aspekta planiranja, osmišljavanja i realizovanja različitih vidova interakcije i angažovanja studenata.

Pomenuti tipovi interakcije (Moore, 1989) i vidovi angažovanja (Fredericks et al., 2004) ogledaju se u dimenzijama teorijskog modela zajednice koja istražuje (Garrison & Anderson, 2003; Garrison, 2017) usmerenog na kreiranje kvalitetnog obrazovnog iskustva u onlajn okruženju. Ključne reči u nazivu ovog modela su *zajednica* i *istraživanje*. Pod terminom *zajednica* podrazumevaju se kognitivne i emocionalne veze uspostavljene među studentima koji su fizički razdvojeni (Flock,

2020), dok se učenje u onlajn okruženju posmatra kao *proces istraživanja* u kome studenti treba da budu aktivno angažovani (bihejvioralno, emocionalno i kognitivno), odnosno da ostvare interakciju sa nastavnikom, drugim studentima i sadržajem kako bi konstruisali značenja i potvrdili razumevanja. U skladu sa tim, zajednicu koja istražuje možemo posmatrati i kao *zajednicu učenja u onlajn okruženju*.

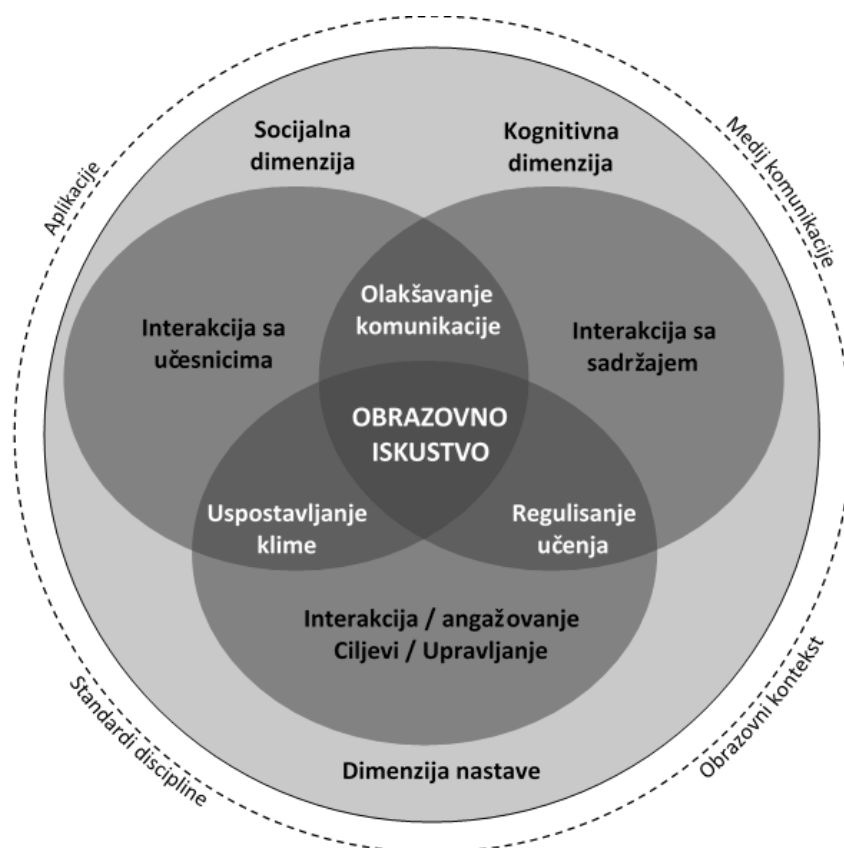
Model zajednice koja istražuje – osnovne postavke

Model zajednice koja istražuje (*CoI – Community of Inquiry*) (Garrison & Anderson, 2003; Garrison, 2017) jedan je od najčešće korišćenih teorijskih modela za kreiranje obrazovnog iskustva u onlajn okruženju. Zasnovan je na kolaborativno konstruktivističkom shvatanju nastave i učenja i ukazuje na neraskidiv odnos između socijalnog okruženja i stvaranja značenja na ličnom planu. U okviru ovog modela se umesto nastave i učenja koristi termin obrazovno iskustvo kojim se naglašava značaj situacije za učenje u kojoj su uključeni i nastavnik i studenti (Garrison & Anderson, 2003). Obrazovno iskustvo se posmatra iz individualne i socijalne perspektive i ima dva cilja: stvaranje značenja na individualnom planu, kroz rekonstrukciju iskustva; i prerađivanje značenja i afirmaciju razumevanja kroz saradnju u zajednici koja istražuje, odnosno uči u onlajn okruženju. Na ovaj način obrazovni proces se sagledava kao „objedinjena transakcija“ između glavnih aktera obrazovnog procesa (nastavnika i studenata) koji su zajedno odgovorni za konstrukciju značenja i afirmaciju razumevanja, odnosno za efekte procesa nastave i učenja (Ibid: 13). Pomenuti procesi stvaranja značenja i afirmacije razumevanja odvijaju se kroz interakciju koju čine tri ključne dimenzije ili prisutnosti: kognitivna, socijalna i dimenzija nastave (Slika 1) (Garrison, 2017).

Kognitivna dimenzija podrazumeva konstruisanje i potvrđivanje značenja kroz kontinuirano promišljanje i međusobnu komunikaciju (Garrison & Anderson, 2003). Kognitivna dimenzija se uspostavlja kada nastavnik kreira okruženje za učenje u kojem se studenti uključuju u visok nivo promišljanja i međusobnu komunikaciju, sa ciljem da konstruišu značenje i potvrde razumevanje. Ova dimenzija može biti operacionalizovana kroz *model praktičnog istraživanja* koji podrazumeva četiri faze: pokretanje događaja, istraživanje, integraciju ideja i razrešenje problema, čime se prikazuje neodvojivost refleksije i komunikacije, kao i višefazni proces osmišljen za kolaborativno konstruisanje značenja i potvrđivanje razumevanja (Garrison, 2017).

Socijalna dimenzija se odnosi na sposobnost opažanja sebe i drugih u onlajn okruženju kao „stvarnih“ osoba (Garrison & Anderson, 2003: 28) koje se emocionalno i socijalno projektuju i angažuju u zajednici koja istražuje. To je sposobnost identifikovanja sa zajednicom, svrsishodnog komuniciranja u okruženju poverenja i razvijanja ličnih i afektivnih međuljudskih odnosa (Swan et al., 2009). Ova dimenzija podrazumeva otvorenu komunikaciju, afektivno izražavanje i grupnu koheziju (Garrison & Anderson, 2003; Garrison, 2017). Specifičnost onlajn komunikacije, koja

se najčešće odvija u redukovanom socijalnom kontekstu čiji je najveći nedostatak odsustvo neposredne povratne informacije, bilo da je reč o pisanoj komunikaciji (u asinhronoj onlajn nastavi) ili odsustvu neverbalne komunikacije (ukoliko su u sinhronim predavanjima isključene kamere), predstavlja ozbiljan izazov i otežava uspostavljanje socijalne dimenzije u onlajn okruženju.

Slika 1. Model zajednice koja istražuje, Community of Inquiry Framework (Garrison, 2017)

Dimenzija nastave ima za cilj da podrži i podstakne kognitivnu i socijalnu dimenziju, i podrazumeva dve funkcije. Prva se odnosi na planiranje obrazovnog iskustva. U okviru ove funkcije ključna je uloga nastavnika koji je zadužen za odabir, selekciju, prezentovanje sadržaja, osmišljavanje aktivnosti učenja i načina ocenjivanja. Druga funkcija nastave ogleda se u olakšavanju i usmeravanju kognitivnih i socijalnih procesa sa ciljem ostvarivanja lično značajnih i obrazovno vrednih ishoda učenja. U okviru ove funkcije ističu se kao važne i uloga nastavnika i uloga studenata. Zato se govori o prisutnosti *nastave*, a ne *nastavnika* i ističe zajednička uloga i odgovornost čitave zajednice koja istražuje (Garrison, 2017) za proces i efekte nastave i učenja. Nastava u ovom modelu povezuje elemente zajednice koja istražuje u jedan uravnotežen i funkcionalan odnos koji je u skladu sa definisanim ishodima i potrebama i sposobnostima studenata (Garrison & Anderson, 2003; Garrison, 2017).

Sušтина modela zajednice koja istražuje jeste zajednički proces učenja u kome su individualne odgovornosti oblikovane kolaborativnim iskustvom učenja. U ovom modelu nije važno *ko*, već *kako* se ideje dele i razmenjuju, fokus je na procesu i na odgovornostima cele istraživačke zajednice (Garrison, 2017). Brojna istraživanja potvrdila su trokomponentnu strukturu angažovanosti u modelu zajednice koja istražuje, međuzavisnost dimenzija, kao i to da postoji povezanost između tri definisane dimenzije i zadovoljstva studenata onlajn nastavom, nastavnikom, procesom učenja i utiskom pripadanja u onlajn obrazovnom okruženju (Garrison, 2017; Swan et al., 2009).

Zaključak

Istraživanja su pokazala da onlajn nastava može da bude isto efikasna kao i tradicionalna, pod uslovom da je zasnovana na kolaborativnom i aktivnom učenju, prilikama za interakciju i uz prisustvo i podršku nastavnika (Dixson, 2010). Kvalitetna onlajn nastava zahteva pažljivo planiranje, pri čemu treba promišljati o angažovanju studenata na svim nivoima (bihejvioralnom, emocionalnom i kognitivnom) i omogućiti različite tipove interakcije u procesima nastave i učenja. Savremene tehnologije pružaju širok spektar prilika za angažovanje i interakciju kroz procese istraživanja, konstruisanja značenja, afirmacije razumevanja i kreiranja i deljenja sadržaja na onlajn platformama; ali i omogućavaju da zajednice koje uče ostanu održive uprkos prostornim i vremenskim ograničenjima. Prema tome, potencijali onlajn nastave i savremene tehnologije postoje, samo ih treba upotpuniti pažljivim planiranjem različitih vidova interakcije i angažovanja studenata.

Kvalitetna i efikasna nastava, bilo tradicionalna ili onlajn, zahteva više od repertoara tehnika, recepata i praktičnih uputstava, zbog toga smo se u ovom radu odlučili da umesto niza uputstava za angažovanje studenata u onlajn nastavi, prikažemo teorijski model zajednice koja istražuje kao odgovor na pitanje kako prevazići krizu u onlajn obrazovanju. Efektivno planiranje, olakšavanje i upravljanje socijalnim i kognitivnim procesima jesu aktivnosti koje definišu dimenziju nastave. A osnovu za planiranje i realizovanje kvalitetne onlajn nastave treba da čini razumevanje povezanosti različitih dimenzija koje čine obrazovno iskustvo, kao i razumevanje odnosa između kolaborativne (socijalne) i konstruktivističke (kognitivne) dimenzije kao sastavnog dela procesa nastave i učenja.

Literatura

- Dixson, M. D. (2010). Creating effective student engagement in online courses: What do students find engaging? *Journal of the Scholarship of Teaching and Learning*, 10(2), 1-13.
- Eraković, B. R. i Topalov, J. P. (2021). Nastava i učenje putem Mudla, guglovih dokumenata i Zuma - angažovanje studenata u (a)sinhronom nastavnom okruženju. *Inovacije u*

- nastavi - časopis za savremenu nastavu, 34(4), 122-136.
<https://doi.org/10.5937/inovacije2104122E>
- Fiock, H. (2020). Designing a community of inquiry in online courses. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 21(1), 134–152.
<https://doi.org/10.19173/irrodl.v20i5.3985>
- Fredricks, J.A., Blumenfeld, P.C., & Paris, A.H. (2004). School engagement: Potential of the concept, state of the evidence. *Review of Educational Research*, 74(1), 59-109.
- Fredricks, J. A., Filsecker, M., & Lawson, M. A. (2016). Student engagement, context, and adjustment: Addressing definitional, measurement, and methodological issues. *Learning and Instruction*, 43, 1-4. <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2016.02.002>
- Garrison, D. R. (2017). *E-Learning in the 21st century: A community of inquiry framework for research and practice* (Third Edition). London and New York: Routledge.
- Garrison, D. R., & Anderson, T. (2003). *E-Learning in the 21st century: A framework for research and practice*. London and New York: Routledge Falmer.
- Janosz, M. (2012). Part IV commentary: Outcomes of engagement and engagement as an outcome: Some consensus, divergences, and unanswered questions. In S. L. Christenson, A. L. Reschly & C. Wylie (Eds.), *Handbook of Research on Student Engagement* (pp. 695-703). Boston, MA: Springer US.
- Kahu, E. R. (2013). Framing student engagement in higher education. *Studies in Higher Education*, 38(5), 758-773. <https://doi.org/10.1080/03075079.2011.598505>
- Kuh, G.D. (2009). What student affairs professionals need to know about student engagement. *Journal of College Student Development*, 50, 683-706.
- Lam, S., Wong, B., Yang, H., & Liu, Y. (2012). Understanding student engagement with a contextual model. In S. L. Christenson, A. L. Reschly, & C. Wylie (Eds.), *Handbook of Research on Student Engagement* (pp. 403-419). Boston, MA: Springer US.
- Ljujić, B. i Senić Ružić, M. (2020). Studenti kao kreatori obrazovnog sadržaja u onlajn obrazovanju odraslih. *Andragoške studije*, (1), 179-195.
- Maroco, J., Maroco, A. L., Campos, J. A. D. B., & Fredricks, J. A. (2016). University student's engagement: development of the university student engagement inventory (USEI). *Psicologia: Reflexão e Crítica* 29:21. <https://doi.org/10.1186/s41155-016-0042-8>
- OECD (2020). *Digitalisation today: Benefits and risks for teaching and learning*. OECD Publishing. Retrieved from <https://www.oecd.org/education/higher-education-policy/Digitalisation-today-webinar-keymessages.pdf>.
- Pejatović, A., Orlović Lovren, V. i Čairović, N. (2021). Direktna i onlajn nastava – sličnosti i različitosti. Perspektiva studenata. U I. Jeremić, N. Nikolić i N. Koruga (ur.), *Vaspitanje i obrazovanje u digitalnom okruženju: Zbornik radova* (str. 171–176). Beograd: Filozofski fakultet, Institut za pedagogiju i andragogiju i Pedagoško društvo Srbije.
- Prodanović, M., & Gravanović, V. (2020). Online language teaching and learning: Anglistics students' perspectives on the new educational environment imposed by the COVID 19 outbreak. *Collection of Papers of the Faculty of Philosophy*, L(3), 231–248.
- Stančić, M., & Senić Ružić, M. (2021). University teachers' perspectives on the quality of emergency remote teaching – the case of Serbia during the COVID-19 pandemic. *Andragoške studije*, (2), 45-63.

- Strielkowski, W., & Wang, J. (2020). An introduction: COVID-19 pandemic and academic leadership. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 441, 1-6. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.200526.001>
- Swan, K., Garrison, D., & Richardson, J. C. (2009). A constructivist approach to online learning: The community of inquiry framework. In C. Payne (Ed.), *Information Technology and Constructivism in Higher Education: Progressive Learning Frameworks* (pp. 43-57). Hershey: IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-60566-654-9.ch004>